

Pirkanmaan vanhusneuvostot

Selvitys

Hanna Vesala

11.12.2017

Sisällysluettelo

JOHDANTO	3
2 VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTAA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ.....	3
3 VANHUSNEUVOSTOJEN VALINTAKRITEERIT	4
3.1 Kunnan ikääntyneen väestön elinolojen tuntemus	4
3.2 Poliittiset mandaatit.....	5
4 VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTAEDELLYTYKSET	6
5 PIRKANMAAN VANHUSNEUVOSTOT NETISSÄ	6
5.1 Vanhusneuvostojen tiedon löytyminen kunnan kotisivuilta.....	6
5.2 Vanhusneuvostojen omat nettisivut.....	7
6 PIRKANMAAN VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTA VUONNA 2016.....	8
7 VANHUSNEUVOSTOJEN JÄSENTEN PEREHDYTYS- JA KOULUTUSTARVE.....	9
8 KESKEISET TULOKSET.....	11
9 JATKOSELVITYSTEN TARVE.....	12
LIITE 1 Esimerkki vanhusneuvostojen pöytäkirjoista löytyvien sisältöjen luokittelusta.	
LIITE 2 Pirkanmaan vanhusneuvostot (Tilanne 6.9.2017; Saatavana kirjoittajalta)	

Pirkanmaan vanhusneuvostot

JOHDANTO

Ensimmäiset vanhusneuvostot aloittivat Suomessa vuonna 1996. Vanhuspalvelulain (28.12.2012/980) myötä vanhusneuvostoista tuli kunnissa pakollisia. Jo ennen kyseistä vuotta Pirkanmaalla oli vanhusneuvostoja, mutta ne perustuivat kuntien omaan tarveharkintaan. Toiminnan muuttuminen lakisääteiseksi muutti vanhusneuvostojen asemaa ja roolia. Samalla myös odotukset toimintaa kohtaan kasvoivat.

Keväällä 2013 Suomen Senioriliike ry:n Pirkanmaan alueosasto (www.senioriliike.fi) selvitti kyselyllä Pirkanmaan kuntien vanhusneuvostojen siihen astista toimintaa. Kysymykset koskivat: vanhusneuvostojen jäsenmäärää, valintaperustetta, kokousten määrää, tehtäviä, vaikutusmahdollisuutta ja vanhusneuvostojen omaa arviota onnistumisestaan. Tulokset esiteltiin ja niistä keskusteltiin Senioriliikkeen järjestämässä seminaarissa 14.5.2013 Tampereella. Tarkoitus oli vauhdittaa vertaisoppimista. Seminaarikutsu lähetettiin vuonna 2013 aloittaneiden vanhusneuvostojen jäsenille Kyseisten vanhusneuvostojen toimikausi on nyt päättynyt vuoden 2016 lopussa tai käytännössä kevätkauden 2017 lopussa, kun uudet vanhusneuvostot on nimetty.

Senioriliikkeen Pirkanmaan alueen jäsenkokouksessa 5.9.2017 päätettiin selvittää, mitä Pirkanmaan vanhusneuvostoille tässä vaiheessa kuuluu, kun uudet vanhusneuvostot on valittu ja ne ovat aloittamassa toimintaansa. Selvityksen pohjalta oli tarkoitus päättää, toistetaanko kysely uudelleen, vai löytyykö vanhusneuvostoista nykyisin muuta kautta niin paljon tietoa, ettei kysely ainakaan aikaisemmassa muodossa ole tarpeen.

Tässä selvityksessä on käytetty tietolähteinä kuntien kotisivuja ja vanhusneuvostojen omia nettisivuja. Sen lisäksi on haettu Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) keräämää vanhusneuvostoja koskevaa vanhuspalvelulain toteutumista koskevaa seurantatietoa kunnista. Vanhuspalvelulaki on edellyttänyt, että joka kunnasta löytyy aktiivisesti toimiva vanhusneuvosto.

2 VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTAA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ

Kunnallisella vanhusneuvostolla tarkoitetaan ikäihmisten, kunnan viranomaisten, vanhus- ja eläkeläisjärjestöjen sekä muiden ikäihmisten parissa toimivien tahojen (esim. seurakunnat ja SPR) yhteistyöelinä. Vanhusneuvosto on neuvoa-antava yhteistyöelin, jolla ei ole itsenäistä päätösvaltaa. Se voi tehdä esityksiä, aloitteita ja antaa lausuntoja asioissa, joilla on merkitystä ikäihmisten elämään ja selviytymiseen. Toiminnan tavoitteena on ikääntyneen väestön vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen. Vanhusneuvostojen perustamisesta säädetään nykyisin kuntalaissa (27 §) ja tarkentavia ohjeita annetaan vanhuspalvelulaissa (11 §).

Kuntalain (27 §) mukaan ”Ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien

varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava vanhusneuvosto ja huolehdittava sen toimintaedellytyksistä. Vanhusneuvosto voi olla useamman kunnan yhteinen.

Vanhusneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.”

Vanhuspalvelulain 11 § täsmentää kuntalain määräystä seuraavasti: ”Vanhusneuvosto on otettava mukaan tämän lain 5 §:ssä tarkoitetun suunnitelman valmisteluun ja 6 §:ssä tarkoitettuun arviointiin.” Vanhuspalvelulain pykälä 5 koskee kuntakohtaista suunnitelmaa ikääntyneen väestön tukemiseksi ja pykälä 6 palvelujen riittävyyden ja laadun arviointia. Näitä vanhuspalvelulaki pitää kaikkein tärkeimpinä tehtävinä.

Uusi maakuntalaki on valmisteilla. Sen mukaan tultaneen perustamaan maakunnalliset vanhusneuvostot valvomaan sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämistä vastuun toteumista. Maakunnalliset vanhusneuvostot eivät kuitenkaan korvaa kunnallisia vanhusneuvostoja.

Vaikka vanhusneuvostot eivät ole kunnan varsinaisia toimielimiä, niiden valinnassa on suotavaa ottaa soveltuvin osin huomioon myös naisten ja miesten tasa-arvosta annetun lain (609/1986) § 4a. Sen mukaan naisia ja miehiä tulisi kumpiakin olla vähintään 40 prosenttia, ellei erityisistä syistä muuta johdu. Vanhusneuvostojen kokoonpanossa voi kuitenkin olla perusteltua tarvittaessa poiketa tasa-arvolain sukupuolikiintiöstä.

3 VANHUSNEUVOSTOJEN VALINTAKRITEERIT

Vanhusneuvoston jäsenten valintakriteereihin ei kuntalaissa eikä vanhuspalvelulaissa oteta kantaa. Eläkeläisjärjestöt ovat seuranneet huolestuneina muun muassa vanhusneuvostojen politisoitumista ja toisaalta suurten valtakunnallisten järjestöjen yliedustusta vanhusneuvostoissa.

3.1 Kunnan ikääntyneen väestön elinolojen tuntemus

Eläkeläisliittojen etujärjestö Eetu ry on lähettänyt asiasta kuntiin kirjeen 24.5.2017. Siinä todetaan: ”Laki ei määrittele vanhusneuvostojen kokoonpanoa. Eetu ry. suosittelee, että vanhusneuvoston jäsenet valitaan ensisijassa kunnan alueella vaikuttavien keskeisten etujärjestöjen paikallisyhdistysten esittämistä henkilöistä. Näin varmistetaan, että vanhusneuvostoilla on elävä yhteys kunnan ikääntyneeseen väestöön, heitä edustaviin yhteisöihin ja niiden vapaaehtoisuuteen perustuvaan monipuoliseen toimintaan. Paikallisten eläkeläistoimijoiden kautta kunnan kehittämistyöhön saadaan liitettyä aktiivisen vanhusväestön osaaminen ja arjen tuntemus.” Eetu ry:nkin ehdotuksessa ongelman muodostavat ne ikääntyneet, jotka toimivat pienissä paikallisissa yhdistyksissä tai eivät kuulu mihinkään yhdistykseen. Heidän edustajiaan ei vanhusneuvostoihin tällä periaatteella valikoidu.

Yhtä kuntaa lukuunottamatta kaikissa Pirkanmaan kunnissa vanhusneuvostojen jäsenten valinnassa on toimittu Eetu ry:n kannanoton suuntaisesti siltä osin, että enemmistö jäsenistä

on valittu kunnassa toimivien eläkeläisjärjestöjen esityksestä joko niin, että kunnan hallitus on pyytänyt tiettyjä järjestöjä tekemään omat esityksensä (perinteinen malli) tai niin, että järjestöt ovat sopineet keskenään yhteisessä kokouksessa ehdokkaistaan, jolloin useammilla järjestöillä on ollut mahdollisuus osallistua ehdokkaiden nimeämiseen. Menettelyn pitäisi joka tapauksessa olla läpinäkyvä. Kuvaus menettelystä pitäisi löytyä kunnan vanhusneuvoston toimintasäännöstä, mutta kaikissa kunnissa ei sellaista vielä ole.

Alustavassa kartoituksessa Pirkanmaan 22 kunnasta 15:ta löytyi vanhusneuvoston toimintasääntö. Ne olivat peräisin vuosilta 2014 – 2017. Osalla kunnista ei ollut toimintasääntöä, tai sitä ei ainakaan löytynyt nettisivujen kautta eikä siihen ollut viitattu vanhusneuvoston asettamista koskevissa pöytäkirjoissa. Yhtä lukuunottamatta kaikissa vanhusneuvostoissa ikäihmiset olivat enemmistönä. Tilanne on siltä osin korjautunut vanhusneuvostojen toiminnan alkuvuosiin verrattuna, jolloin kritiikkiä tuli liiallisesta viranhaltijavetoisuudesta. Puheenjohtajana Pirkanmaan vanhusneuvostoissa toimii yleensä jäsenten keskuudetaan valitsema henkilö ja puheenjohtajuus kestää yleensä koko vanhusneuvoston toimikauden. Joissakin kunnissa puheenjohtajan on valinnut kunnanhallitus tai puheenjohtajan toimikautta on rajoitettu kahteen vuoteen.

3.2 Poliittiset mandaatit

Politisoitumisesta Eetu ry:n kirjeessä todetaan myös seuraavaa: ”Koemme, että vanhusneuvostojen työskentely ei ole varsinaisesti kuntapolitiikkaa, puhumattakaan puoluepolitiikan tekemisestä. Se on keskeinen osa ikääntyneen väestön kuulluksi tulemistä ja myötävaikuttamista siihen, että kuntaa rakennetaan kasvavan eläkeläis- ja vanhusväestön erityistarpeet huomioiden. Puolueisiin sitoutumattomien eläkeläisyhdistysten aktiivit ovat oikeita henkilöitä edustamaan kuntansa eläkeläisiä ja vanhuksia ja yhdessä valmiita rakentamaan työskentelyyn vanhusneuvostoissa.”

Päinvastaisiakin näkemyksiä on esitetty, ainakin aikaisemmin. Esimerkiksi Tampereen vanhusneuvoston jäsenten keskuudessa toteutetun haastattelututkimuksen raportissa todetaan: ”Se, että vanhusneuvoston jäsenet on valittu neuvostoon poliittisten mandaattien perusteella, antaa vanhusneuvostolle myös todellista merkityksellisyyttä ja paremmat vaikutusmahdollisuudet kuin esimerkiksi muille ikäihmisiä edustaville tahoille. Näin ollen jäsenyys vanhusneuvostossa myös koetaan merkitykselliseksi ja todelliseksi mahdollisuudeksi antaa lausuntoja ja jakaa tietoa sekä näkemyksiä ikäihmisiä koskevassa päätöksenteossa.” (Heikkinen ym. 2013.)

Politisoitumisen osalta Pirkanmaan vanhusneuvostojen valintakriteerejä on vaikea arvioida. Ainakaan avoimesti ei poliittista kantaa ole enää vuonna 2017 ilmoitettu valintakriteeriksi missään Pirkanmaan kunnassa. Tilanne on siltä osin muuttunut edelliseen kartoitukseen (2013) verrattuna. Huomiota kuitenkin herättää Ylöjärven vastavalittu vanhusneuvosto. Ylöjärvellä vanhusneuvoston nimeäminen on siirretty asukaslautakunnalle, joka on pyytänyt alueella toimivia järjestöjä nimeämään ehdokkaansa. Järjestöistä neljä on eläkeläisjärjestöjä, mutta loput kuusi puhtaasti poliittisia tai muita, joiden yhteyttä ikääntyvän väestön tämän päivän elämäntilanteeseen on mahdoton tunnistaa. Mukana ovat Keskustan Ylöjärven kunnallisjärjestö ry, Kurun Sosialidemokraatit ry, Suomen Kristillisdemokraattien (KD) Ylöjärven paikallisosasto ry, Perussuomalaiset ry sekä Taistelijan talo-palveluyhdistys ry (aatteellinen yhdistys), Ylöjärven Voimavara ry. (työttömien asioita ajava yhdistys) ja Rantajätkät ry (kulttuuri- ja musiikkijärjestö). (AL: 21.9.2017, § 49.)

4 VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTAEDELLYTYKSET

Laki velvoittaa kuntaa turvaamaan vanhusneuvoston toimintaedellytykset. Yleensä sillä tarkoitetaan kokoustiloja, sihteeripalveluja, omaa toimintarahaa sekä kokouspalkkioita. Vanhusneuvosto laatii vuosittain toiminnastaan vuosisuunnitelman ja vuosikertomuksen. Osana vanhuspalvelulain täytäntöönpanon seurantaan Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) seuraa myös vanhusneuvostojen asemaa ja toimintaa kunnissa (Teaviisari, 2015).

THL:n keräämän seurantatiedon mukaan kaikissa Pirkanmaan kunnissa on vanhusneuvostojen toimintaedellytykset varmistettu erittäin hyvin. Kyselyyn tosin jätti vastaamatta 4/22 kuntaa. Vastaajat olivat arvioineet myös vanhusneuvostojen vaikutusmahdollisuudet hyviksi. Kaikissa (18/18) vastanneissa kunnissa vanhusneuvostojen ilmoitettiin osallistuvan ikääntyneen väestön hyvinvointia sekä palveluja että toimintaa määrittävän suunnitelman valmisteluun ja toteutumisen arviointiin. Lähes kaikkien vanhusneuvostojen (16/18) ilmoitettiin osallistuvan myös kunnan eri toimialoilla ikääntyneen väestön asemaan ja toimintamahdollisuuksiin vaikuttavan toiminnan valmisteluun ja seurantaan.

Kunnissa tiedostetaan, että auttaakseen vanhusneuvostoja jatkossa suoriutumaan lakisääteisistä tehtävistään entistä paremmin, kuntien esittelevien viranhaltijoiden ja asioiden valmistelijoiden pitää tuoda vanhusneuvostojen tietoon ikäihmisille merkittävät asiat sellaisessa valmistelun ja suunnittelun vaiheessa, jossa niihin ehtii vielä vaikuttaa (Tre; KH: 26.6.2017, § 436). Toimintakäytännöissä on tältä osin vielä monissa kunnissa kehittämisen varaa.

Keskeistä vastuun ottamisen kannalta on se, kuinka pitkäksi toimikaudeksi jäsenet vanhusneuvostoihin valitaan ja minkälainen rooli vanhusneuvostoille annetaan. Lyhyessä ajassa ei ehdi sitoutua ja ottaa vastuuta. Kahta vuotta pidetään usein liian lyhyenä aikana. Pirkanmaalla noin puolet vanhusneuvostoista on valittu kahdeksi vuodeksi tai sitä lyhyemmäksi ajaksi.

5 PIRKANMAAN VANHUSNEUVOSTOT NETISSÄ

5.1 Vanhusneuvostoja koskevan tiedon löytyminen kunnan kotisivuilta

Syyskuussa 2017 Pirkanmaalla oli 22 kunnallista vanhusneuvostoa, joista yhden nimi oli Seniorineuvosto ja neljä oli yhdistettyjä Vanhus- ja vammaisneuvostoja (Liite 2). Vanhusneuvostojen jäsenmäärä vaihteli välillä 5 – 12 ja Vanhus- ja vammaisneuvostojen jäsenmäärä välillä 6 – 13. Toimikaudeksi oli vahvistettu joko neljä vuotta (8 kuntaa) tai kaksi vuotta (7 kuntaa). Mukana oli myös yksi vuoden toimikaudeksi nimetty vanhusneuvosto. Kuuden kunnan vanhusneuvoston toimikaudesta ei löytynyt tietoa netin kautta.

Tätä selvitystä varten tietoja etsittiin jokaisen kunnan nettisivuilta samalla tavalla. Ensin haettiin kunnan kotisivu ja siitä edelleen ”etsi” ruudun kautta ”vanhusneuvosto”, jolloin 14

tapauksessa valinta vei vanhusneuvoston sivuille. Kahdessa tapauksessa haku vei vanhusneuvoston pöytäkirjoihin ja kuudessa tapauksessa ei mihinkään. Jos vanhusneuvostoa ei kuvatulla tavalla löytynyt, edettiin kotisivulta eteenpäin seuraavasti: palvelut > sote-palvelut > vanhuspalvelut > vanhusneuvosto. Tämä on perinteinen tapa sijoittaa vanhusneuvoston toiminta osaksi sote-palveluja, vaikka sen toiminta koskee kunnan muitakin toimialoja. Vain kahden kunnan osalta tämäkään ei johtanut vanhusneuvoston jäljille. Siinä tapauksessa etsittiin kunnan-/kaupunginhallituksen pöytäkirjat. Kevät 2017 oli etsimisen kannalta helppo ajankohta, koska jokaisen kunnan oli täytynyt tehdä päätös vanhusneuvoston asettamisesta.

Samassa yhteydessä kunnat olivat päättäneet vanhusneuvoston koon, nimenneet sinne omaksi edustajakseen luottamushenkilön ja/tai viranlittijan sekä sihteerin. Samalla oli päätetty, mitkä järjestöt pyydetään nimeämään ehdokkaansa. Yleensä päätökseen oli merkattu myös toimikausi, mutta ei aina. Ehkä sitä oli pidetty niin ilmeisenä, että se oli jäänyt kirjaamatta. Pääsääntöisesti toimikausi oli vaalikauden mittainen.

Kaikenkaikkiaan vanhusneuvostot löytyivät tällä kertaa huomattavasti helpommin kuin vuoden 2013 kartoituksessa. Vanhusneuvostoa koskevan tiedon helppo löytäminen olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, jos tavoitteena on tiedonkulun ja vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuus vanhusneuvoston ja kunnan vanhusväestön välillä. Toiminnan avoimuuden vähimmäisvaatimuksena voitaneen pitää sitä, että julkaistaan vanhusneuvoston jäsenten ja varajäsenten nimet tai ainakin puheenjohtajan ja sihteerin nimet ja yhteystiedot. Moni kunta oli myös ilmoittanut, minkä yhdistyksen ehdottama kukin jäsen on. Edustajat eivät silti edusta vanhusneuvostossa vain omaa taustajärjestöään, vaan kunnan kaikkia ikäihmisiä. Pöytäkirjojen perusteella näytti siltä, että kunnissa tämä ei ollut ihan selvää. Vanhusneuvostojen pöytäkirjoista saattoi löytyä merkintöjä, että järjestö X:n edustaja vastusti ehdotusta tms.

5.2 Vanhusneuvostojen omat nettisivut

Vanhusneuvostojen omat nettisivut poikkesivat toisistaan selkeyden ja informatiivisuuden osalta. Vanhusneuvostoa itseään koskien sieltä löytyi yleensä tieto vanhusneuvoston toimikaudesta, luettelo jäsenistä ja varajäsenistä sekä puheenjohtajan ja sihteerin nimet ja yhteystiedot. Sen lisäksi löytyi usein vanhusneuvoston toimintasääntö ja toimintasuunnitelma, joskus toimintakertomuskin sekä linkki vanhusneuvoston pöytäkirjoihin. Toimintasäännöstä löytyi kunnan-/kaupunginhallituksen vahvistama määrittely vanhusneuvoston tarkoituksesta, tehtävistä, asettajasta, jäsenten lukumäärästä ja valintaperusteista sekä toimikaudesta. Sivuille oli saatettu tallentaa myös linkkitietoina vanhusneuvoston toimintaa keskeisesti ohjaavat lait ja suositukset ja oman kunnan suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi sekä palvelujen riittävyyden ja laadun arviointia koskevia yhteenvetoja.

Vanhusneuvostojen pöytäkirjat löytyivät yleensä helpoiten, jos ne oli tallennettu kunnan toimielinten pöytäkirjojen kanssa samaan yhteyteen. Eräissä kunnissa ”esityslistat ja pöytäkirjat” -otsikon alla oli vain toimielinten pöytäkirjat, mutta ei vanhusneuvostoa eikä vammaisneuvostoa, koska ne eivät olleet toimielimiä. Siinä tapauksessa pöytäkirjat saattoivat löytyä linkkitietoina vanhusneuvoston omilta sivuilta ja sekin vaikutti ihan toimivalta ratkaisulta. Olennaista on, että tieto on saatavilla. Tässä kartoituksessa kaikista Pirkanmaan

vanhusneuvostoista löytyi jotain tietoa. Jatkossa tilanne tulee toivottavasti pöytäkirjojen osalta edelleen kehittymään, kun vanhusneuvostojen lakisääteinen asema vakiintuu.

6 PIRKANMAAN VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTA VUONNA 2016

Vanhusneuvostojen toimintaa selvitettiin pöytäkirjojen perusteella. Analysoitavaksi valittiin vuoden 2016 pöytäkirjat, koska kyseinen vuosi oli vanhusneuvostojen viimeinen ehjä toimintavuosi. Analysoitavaksi olisi voinut valita myös toimintakertomukset, mutta niitä löytyi vain harvan vanhusneuvoston sivuilta. Pöytäkirjoja löytyi netin kautta 15/22 kunnan vanhusneuvostolta. Kokouksia oli pidetty 3–10/ vuosi.

Jotta vanhusneuvostojen käsittelemistä asioista saatiin kokonaiskuvaa, pöytäkirjoista poistettiin ensin ns. ”kokousrutiinit” ja jäljelle jäävät asiat luokiteltiin sisällön perusteella seuraavasti:

- 1 Vaikuttaminen kuntakohtaiseen ikääntyneen väestön tukemista koskevaan suunnitelmaan
- 2 Vaikuttaminen kunnan muihin suunnitelmiin
- 3 Palvelujen riittävyden ja laadun arviointi
- 4 Ulkopuolelta tulleet asiat
- 5 Koulutus
- 6 Oman toiminnan suunnittelu ja arviointi

Vaikuttaminen kuntakohtaiseen suunnitelmaan ikääntyneen väestön tukemiseksi sekä vaikuttaminen muihin suunnitelmiin ovat vanhuspalvelulain mukaan vanhusneuvoston tärkeimpiä tehtäviä, samoin palvelujen riittävyden ja laadun arviointi. Ne valittiin keskeisiksi luokiksi. Loput luokat nimettiin aineistosta nousevien asiasisältöjen perusteella. Käsiteltyjen asioiden lukumäärät merkattiin kuntakohtaisesti luokittelutaulukkaan. Tästä esimerkki Liitteessä 1. Vaikka aineistosta puuttui yhteensä seitsemän vanhusneuvoston pöytäkirjat, loppujen 15 vanhusneuvoston osalta laskettiin niiden vuonna 2016 käsittelemien asioiden lukumäärät asiasisällöittäin. Lukuihin on syytä suhtautua varauksella luokittelun tulkinnanvaraisuuden takia, mutta jotain suuntaa antavaa pohdinnan aihetta niistä nousee.

Lukumäärältään eniten (56 kpl) oli asioita, jotka tulivat kokoukseen osallistujien tuomina ajankohtaisina asioina, ilman etukäteisvalmistelua. Jaetulla kakkosijalla olivat vanhusneuvoston oman toiminnan suunnittelu (44 kpl) ja asiat, joissa oli kyse kunnan muihin toimintoihin vaikuttamisesta (44 kpl). Viimemainittu osoittaa, että kunnissa kysytään nykyisin vanhusneuvoston kantaa erilaisiin suunnitelmiin ja hankkeisiin, ei vain sote-asioihin, mitä on pidettävä hyvänä kehityksenä. Ikääntyneen väestön tukemiseen tähtäävän kuntakohtaisen suunnitelman toteutumisen seuranta oli asialistalla 37 kertaa ja kuusi niistä johti selvityspyynnön tekemiseen. Seuraavaksi eniten puhututtivat hankkeet (24 kertaa). Kuntakohtaiseen suunnitelmaan vaikuttamisesta oli kyse 21 kertaa ja palvelujen riittävyden arvioinnista 15 kertaa sekä laadun arvioinnista 22 kertaa, joista viisi johti selvityspyyntöön. Näistä kolme viimeksimainittua ovat vanhusneuvostojen ydintehtäviä, joille pitäisi olla riittävästi käsittelyaikaa.

Palvelujen riittävyden ja laadun arvioimiseksi kaikissa tai lähes kaikissa kunnissa kerätään palautetta asiakkailta, omaisilta ja henkilökunnalta. Raateja palautteiden antajana käyttää vain puolet kunnista. Tavallista on, että palautteet kerätään tiedoksi, mutta niille ei tapahdu sen jälkeen mitään. (Teaviisari 2015.) Erityisesti vanhusneuvostojen on syytä tämä tiedostaa ja

tehostaa ainakin omalta osaltaan kaikkien palautteiden hyödyntämistä palvelujen riittävyyden ja laadun arvioinnissa.

Oman toiminnan arviointia löytyi sisällöistä 10 kertaa. Kertojen lisääminen ei sinänsä ole tavoite, mutta pohtia kannattaa, mihin vanhusneuvoston aika kuluu. Kokouskäytäntöjäkin voi olla tarpeen arvioida. Joissakin vanhusneuvostoissa näytti olevan tapana, että jäsenten tuomat ajankohtaiset asiat kuultiin melko nopeasti ja päätettiin, mihin jatkotoimenpiteisiin ne johtavat ja palattiin niihin tarvittaessa seuraavalla kerralla, kun niitä oli vähän valmisteltu. Ratkaisu vaikutti toimivalta. Se, että jäsenet tuovat asioita kokoukseen keskusteltavaksi, on joka tapauksessa ensiarvoisen tärkeää mahdollisesta aikapulasta huolimatta. Vanhusneuvoston ei silti ole tarkoitus puuttua kaikkiin mahdollisiin asioihin. Kunnissa on muitakin toimijatahoja, jotka voivat auttaa etenkin yksittäisiä henkilöitä koskevissa ongelmatilanteissa, esimerkiksi vanhusasiamiehet, sosiaaliasiamiehet ja potilasasiamiehet. Heidän rooliaan ei ehkä tunneta riittävästi. Jos olemassa oleva järjestelmä ei toimi, siihen vanhusneuvoston pitää puuttua.

7 VANHUSNEUVOSTOJEN JÄSENTEN PEREHDYTYS- JA KOULUTUSTARVE

Vanhusneuvoston jäsenten odotetaan olevan mahdollisimman hyvin perillä siitä, mitä oman kunnan vanhusväestölle kuuluu. Tämä asiantuntemus pyritään turvaamaan valitsemalla jäsenet siten, että he edustavat mahdollisimman hyvin kunnan vanhusväestöä. Nykyisin käytössä olevat valintakriteerit ovat tältä osin ongelmalliset.

Täysipainoinen osallistuminen vanhusneuvoston toimintaan edellyttää, että jäsenet tuntevat myös toimintaa ohjaavan lainsäädännön ja ajankohtaiset suositukset. Nykyisten vanhusneuvostojen toimikaudella niihin ovat THL:n mukaan kuuluneet: Vanhuspalvelulaki (VL 980/ 2012) ja siihen liittyvä laatusuositus (STM 2013: 11, uudistettu suositus STM 2017:6) sekä Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma 2013 – 2017 (VN 2013) ja sen tarkennetut toimenpiteet 2016 – 2017, Kansallinen muistiohjelma 2012 – 2020 (STM 2014: 12), Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma 2014 – 2020 (STM 2014:2), Tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma 2014 – 2020 (STM 2013:16) sekä Liikunta ja ikääntyminen -liikkeellä voimaa vuosiin (Valtion liikuntaneuvosto 2013:5). Näiden säädösten ja suositusten toteutumista kunnissa seurataan muun muassa THL:n toimesta.

THL on arvioinut myös luottamushenkilöhallinnon ja johtoryhmien sitoutuneisuutta ikääntyneiden palvelujen tuottamiseen vanhuspalvelulain edellyttämällä tavalla. Sitoutuneisuutta on arvioitu sen perusteella, kuinka hyvin edellä luetellut säädökset ja suositukset tunnetaan. Tulos ei kaikilta osin ole mairitteleva Pirkanmaan kunnissa.

Taulukosta 1. (s. 10) voidaan havaita, että luottamushenkilöhallinto on parhaiten selvillä vanhuspalvelulaista. Valtaosassa (13/18) kunnista siitä on keskusteltu ja se on ollut vaikuttamassa myös päätöksentekoon. Laatusuositus on yleensä myös esitelty luottamushenkilöille, mutta muiden ohjelmien huomioon ottaminen näyttää vähäiseltä. Tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma on jäänyt kaikkein vähimmälle huomiolle, vaikka se koskee keskeisesti terveyden ja toimintakyvyn edistämistä kunnissa ja vaikuttaa muun muassa vanhusten kaatumistapaturmiin, jotka tulevat lopulta kunnillekin kalliiksi.

Monessa kunnassa vanhusneuvostoon on nimetty kunnan edustajaksi ja asiantuntijaksi johtoryhmään kuuluva henkilö. Luottamushenkilöiden ei ole syytä tukeutua liikaa siihen, että vanhuspalveluista vastaavat viranhaltijat hallitsevat ajantasaisen lainsäädännön ja suositukset ja ottavat ne asioiden valmistelussa huomioon. Taulukosta 1 voidaan todeta, että johtoryhmiin kuuluvat henkilöt tuntevat parhaiten vanhuspalvelulain ja laatusuosituksen, mutta loppujen tuntemus näyttää sattumanvaraiselta.

Taulukko 1. Luottamushenkilöhallinnon ja johtoryhmien sitoutuneisuus vanhuspalvelujen toteuttamiseen vanhuspalvelulain periaatteiden mukaan Pirkanmaalla. (Teaviisari, 2015.)

Sitoutuminen (Tiedot saatu 18 /22 kunnasta)	Ei käsitelty lainkaan kuntien lkm	Jaettu tiedoksi kuntien lkm	Esitely kuntien lkm	Keskusteltu ja päätetty toimenpitei stä lkm
1. Ohjelmien käsittely luottamushenkilöhallinnossa				
Laatusuositus	2	5	11	0
Asumisen kehittämissuositus 2013 - 2017	11	2	3	2
Kansallinen muistiohjelma 2012 - 2020	12	4	2	0
Kansallinen omaishoidon kehittämissuositus	6	9	3	0
Tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma 2014 - 2020	14	4	0	0
Liikunta ja ikääntymien. Liikkeellä voimaa vuosiin	13	2	2	1
Vanhuspalvelulaki 980/2012	0	2	3	13
2. Ohjelmien käsittely johtoryhmässä				
Laatusuositus	3	2	7	6
Asumisen kehittämissuositus 2013 - 2017	10	3	5	0
Kansallinen muistiohjelma 2012 - 2020	14	4	0	0
Kansallinen omaishoidon kehittämissuositus	12	6	0	0
Tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma 2014 - 2020	17	1	0	0
Liikunta ja ikääntymien. Liikkeellä voimaa vuosiin	13	4	0	1
Vanhuspalvelulaki 980/2012	0	0	11	7

THL on pisteyttänyt luottamushenkilöhallinnon ja johtoryhmien sitoutuneisuuden kuntakohtaisesti asteikolla 0 – 100. Sitoutuneisuutta kuvaavat yhteispisteet vaihtelivat Pirkanmaan kunnissa välillä 7 – 55 pistettä, jossa 0 – 24 pistettä on huono tulos ja 25 – 74 pistettä kuvaa tilannetta, jossa on enemmän tai vähemmän parannettavaa. (Teaviisari 2015.)

Tilanne on korjattavissa tehostamalla luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden perehdyttämistä ja koulutusta. Ei riitä, että uudet ohjeet ja suositukset merkataan tiedoksi tai kopioidaan kaikille. Niistä pitää myös keskustella ja nostaa olennaiset asiat esille.

Muutaman Pirkanmaan kunnan vanhusneuvoston toimintasäännössä oli maininta perehdytyksestä. Se todettiin vanhusneuvoston itsensä tehtäväksi. Järjestely toimii ilmeisesti hyvin, sillä vain osa vanhusneuvoston jäsenistä käytännössä vaihtuu toimikauden vaihtuessa.

Uusiin asioihin tutustumiseksi vanhusneuvostot näyttivät kutsuvan asiantuntijoita kuultavaksi. Isoihin muutoksiin vanhusneuvostot ovat valmistautuneet osallistumalla koulutuspäiviin. Vanhusneuvoston omille nettisivuille voidaan myös tallentaa toimintaa ohjaavat keskeiset normit, suositukset ja muut ohjeet. Sieltä ne löytyvät aina helposti. Unohtaa ei myöskään pidä hyvien käytäntöjen levittämistä eli toinen toisiltaan oppimista. Se on todettu aikaisemmissa selvityksissä vanhusneuvostojenkin yleisesti käyttämäksi menetelmäksi. Käytännön toteutuksena voi olla vaikka tutustumiskäynti tai yhteisen kokouksen järjestäminen.

8 KESKEISET TULOKSET

Missä asioissa Pirkanmaalla on onnistuttu?

Lähes kaikissa vanhusneuvostoissa ikääntyneet kuntalaiset ovat enemmistönä.

Toiminnan ulkoiset edellytykset ovat kaikilla vanhusneuvostoilla kunnossa.

Kaikki vanhusneuvostot kokevat voivansa vaikuttaa asioihin ja voivansa tehdä niitä asioita, joita laki heiltä edellyttää.

Kehittämistä vaativat asiat:

Avoimuus vanhusneuvostojen valinnassa ja toiminnassa paranisi, jos kaikissa kunnissa olisi vanhusneuvoston toimintasääntö ja se olisi kaikkien nähtävillä.

Käytössä olevat valintakriteerit ovat edelleen ongelmalliset. Ne suosivat isoissa järjestöissä toimivia. Muut jäävät ulkopuolelle.

Puhtaasti poliittiset järjestöt tuskin edustavat parasta mahdollista ikääntymisen ja ikäihmisten elinolojen asiantuntemusta kunnassa.

Noin puolella vanhusneuvostoista toimikausi on vain kaksi vuotta tai alle. Se ei tue vastuun ottamista.

Monen kunnan nettisivuilta on edelleen vaikea löytää tietoa vanhusneuvostosta.

Vanhusneuvostojen omat nettisivut kaipaavat myös kehittämistä. Vinkkejä voisi löytää esimerkiksi naapurikuntien vanhusneuvostojen sivuilta.

Vanhusneuvostojen toiminnassa on syytä aika-ajoin tarkistaa, että keskitytään olennaiseen, muuten on vaara, että aika ei riitä lakisääteisiin tehtäviin.

Viranhaltijoiden on edelleen syytä toiminnassaan muistaa tuoda asiat vanhusneuvostoille siinä vaiheessa, kun niihin voi vielä vaikuttaa.

Jäsenten perehdyttämistä ja kouluttamista pitää tehostaa ja sopia siitä aineistosta, joka kaikkien vanhusneuvoston jäsenten on syytä tuntea.

9 JATKOSELVITYSTEN TARVE

Katsaus perustuu nyt pääasiassa pöytäkirjoihin ja muuhun netin kautta löytyvään aineistoon. Kysely tai haastattelu voisi tuottaa tietoa vanhusneuvostoissa toimivien kokemuksista. Vanhusneuvostojen omista toimintakertomuksista saattaisi todennäköisesti löytyä yksityiskohtaisempaa tietoa kuin pöytäkirjoista, esimerkkinä erilaiset tapahtumat ja teemapäivät, joita vanhusneuvostot ovat alueellaan järjestäneet. Toimintakertomuksia voisi myös verrata tässä selvityksessä esille tulleisiin asioihin. Tärkein kysymys kuitenkin olisi selvittää vanhusneuvoston ja toisaalta yhdistetyn vanhus- ja vammaisneuvoston toiminnan mahdolliset painopisteiden erot samankokoisessa kunnassa. Tehtävä saattaisi sopia jollekin opiskelijalle opinnäytetyöksi.

Lähteet

Heikkinen E., Pakkanen E., Rahkonen S. & Rajahalme V. Tampereen vanhusneuvosto osana kunnallista päätöksentekoa. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu. Tutkimusraportti, Syksy 2013.

Latvalahti Jari. 2015. Vanhusneuvosto-opas. Eläkeliittojen etujärjestö EETU ry. SITRA. KL-kustannus Oy.

Teaviisari. Työkalu kuntien terveyden edistämiseksi. THL.
Löytyy osoitteesta : <https://www.teaviisari.fi/teaviisari/fi/index> [Luettu 24.9.2017]

Valtaa Vanhuus-verkosto. 2015. Vinkkivihko vanhusneuvostoille.
Löytyy os: <https://www.senioriliike.fi/> > vinkkivihkovanhusneuvostoille

Vanhusneuvostojen rooli ja vaikuttamismahdollisuudet ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämisessä. Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma 2013 – 2017, työpapereita 1/2017. Ympäristöministeriö 5.4.2017.

LIITE 1.

Liite taulukko 1. Esimerkki vanhusneuvostojen vuoden 2016 pöytäkirjoista löytyvien asiasisältöjen lukumäärien luokittelusta.

Sisältöluokat	Kaupungit / kunnat (N = 22)				Kaikkien kuntien vanhusneuvostot yhteensä
	Tre lkm	Orivesi lkm	jne.		
1 Vaikuttaminen kuntakohtaiseen suunnitelmaan					
- suunniteluvaiheessa					21
- kommenttien ja lausuntojen antaminen					11
Toteutumisen seuranta	5				31
Selvityspyyntöön johtanut seuranta	2				6
2 Vaikuttaminen kunnan muihin suunnitelmiin	2				44
Edustajien valitseminen työryhmiin ym.	1				10
Hankeasiat	2				24
3 Palvelujen arviointi					
-riittävyysarviointi	3				15
-laadun arviointi	2				17
- selvityspyyntöön johtanut laadun arviointi	1				5
4 Ulkopuolelta tulleet asiat / Muut asiat	8				56
> selvityspyyntöön johtaneita naita asioita	1				1
5 Koulutus					
- jäsenten kouluttautuminen/koulutuspäivät	3				14
- tietoiskut	4				14
- vanhusneuvosto kouluttajana					1
6 Vanhusneuvoston oma toiminta					
- Oman toiminnan suunnittelu	3				44
- Oman toiminnan arviointi					10
ASIOITA YHTEENSÄ	33				
KOKOUKSIA YHT:	9				

Edellä olevasta taulukosta voidaan havaita, että Tampereen kaupungin vanhusneuvosto oli pitänyt 9 kokousta. Luokiteltavia asioita löytyi pöytäkirjoista yhteensä 33.

Vaikuttamista sosiaali- ja terveyspalveluihin jo suunnitteluvaiheessa ei Tampereen vanhusneuvoston pöytäkirjoista varsinaisesti löytynyt. Vanhusneuvosto oli sen sijaan käsitellyt palvelujen seurantaan liittyviä asioita seitsemän kertaa ja kaksi niistä oli johtanut selvityspyyntöön. Selvityspyynnot koskivat kotihoidon työntekijöiden pysäköintiongelmia ja epäselvyyksiä palveluliikenteen tilausjärjestelmässä. Muita seurannaksi luokiteltuja sisältöjä olivat: Raportti Tampereen kaupungin ikäihmisten palvelujen ohjaus- ja valvontatoiminnasta v. 2015, Sosiaaliamiehen selvitys, Potilasiamiehen raportti, Vammais- ja esteettömyysiamiehen toimintakertomus ja Kotihoidon asumispalvelujen ajankohtaiskatsaus.

Vaikuttaminen kunnan muihin suunnitelmiin nousi omaksi sisältöluokakseen. Siihen luokiteltiin asiat, jotka koskivat kunnan yhdenvertaisuussuunnitelman ja kirjaston korjaushankesuunnitelman käsittelyä. Tähän sisältöalueeseen läheisesti liittyviksi tulkittiin myös kunnan ja SPR:n yhteisen eläkeläisvalmennushankeasian käsittely ja Luotsi-toimintaan tutustuminen osana Liikkuva Tampere- hanketta sekä edustajien nimeäminen ulkopuolisiin työryhmiin ja raateihin. Elonpolkuja- hanke oli vuosikertomuksen mukaan työllistänyt vanhusneuvostoa (KH: 5.2.2017, 4 §), mutta se ei noussut pöytäkirjoista esille.

Palvelujen riittävyden ja laadun arviointiin luokiteltavissa olevia asioita pöytäkirjoista löytyi kaikkiaan kuusi. Sellaisiksi tulkittiin Tampereen sateenkaariseniorien asemaa koskevan tutkimusraportin, omaishoidon kansalaisraadien tulosten ja sotaveteraanien tilannetta koskevan katsauksen käsittely. Laadun arviointia koskevaksi seurannaksi luokiteltiin sosiaalipalvelujen odotusaikojen ja asiakastyytyväisyyskyselyn tulosten sekä vanhusiamiehen vakanssin täyttämättä jättämistä koskevan asian käsittely. Näistä viimeainittu johti selvityspyynnön tekemiseen. Vuosikertomuksessa mainitaan myös vanhusneuvoston jäsenten jalkautuminen palveluyksiköihin.

Ulkopuolelta tulleita asioita oli esillä kahdeksassa kokouksessa. Ne olivat lähinnä palautteita tai aloitteita, jotka kokouksessa merkittiin tiedoksi ja mahdollisesti toimenpiteitä varten. Toimenpiteistä esimerkkeinä selvityspyyntö yhden palvelukeskuksen toiminnasta ja selvityspyyntö joukkoliikenteen paperisista aikataulukirjoista. Palautetta Tampereen vanhusneuvosto oli saanut sähköpostin, nettisivujen ja aloitelaatikon sekä toteuttamiensa kyselyjen välityksellä. Lisäksi erilaisissa yleisötilaisuuksissa oli tullut vapaamuotoista palautetta. Edellisen vuoden (2015) palautteet ja aloitteet olivat puheenjohtajan mukaan koskeneet esteettömyyttä (29 %), ikäihmisten palveluja (26 %), virkistystoimintaa (20 %), joukkoliikennettä (11 %) ja loput 14 % jotain muuta (VN: 20.1.2016, § 8).

Kouluttautuminen ja koulutus muodosti yhden sisältöluokan Siihen luettiin vanhusneuvoston oma kouluttautuminen ja toisaalta vanhusneuvoston toteuttamat koulutus- ja keskustelutilaisuudet.

Omaksi kouluttautumiseksi luokiteltiin ajankohtaiskatsaukset ja tietoisikut, esimerkiksi pyydetty alustus aiheesta ”Hyvä vanhustyö” tai katsaus Tredun vanhustyön koulutuksesta. Pidemmistä koulutuksista esimerkkeinä ovat: maakunnallinen vanhusneuvostotilaisuus ja Eetu ry:n järjestämä vanhusneuvostokoulutuspäivä 6.4.2016. Uusien jäsenten perehdyttämistä ei ajankohdasta johtuen tarvittu.

Vanhusneuvoston vuosikertomuksessa mainittua koulutusta vanhusten nettitaitojen

kehittämiseen ei pöytäkirjoista löydy, esimerkiksi Facebook -koulutus Hervannassa.

Oman toiminnan suunnittelu erottui omaksi sisältöalueekseen.

Siihen luokiteltiin omaa toimintaa koskeva vuosisuunnitelma ja talousarvio, vuosikello ja oman toimintamallin arviointi sekä keskustelu tunnettuuden lisäämisestä. Viimeksi mainittuun liittyi mm. TAMK:in sosionomiopiskelijoiden lokakuussa 2015 toteuttama gallup-kysely Tammelan torilla. Sen mukaan vanhusneuvosto oli edelleen tuntematon valtaosalle eläkeikäisistä vastaajista. Niinpä opiskelijat päättelivät, että ”Vanhusneuvoston olisi hyvä jalkautua myös toreille ja paikkoihin, joissa ikäihmiset liikkuvat” Lisäksi he totesivat : ”Olisi hyvä tavata myös ne, jotka eivät ole aktiivisesti mukana erilaisissa vapaaehtoisissa toiminnoissa”.